

Розділ 2

Мистецтвознавство

Part 2

Art Criticism

■ <https://doi.org/10.31516/2410-5325.068.08>

УДК: [78.7.034] (410.1)

А. В. Соколова, кандидат педагогічних наук, старший викладач, кафедра теоретичної та прикладної культурології, Національна музична академія ім. А. В. Нежданової, м. Одеса

asmoonlux@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4841-6342>

ПРИДВОРНА МАСКА ЯК ЧАСТИНА ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ АНГЛІЇ ПЕРІОДУ ПРАВЛІННЯ СТЮАРТІВ

Вивчено та проаналізовано роботи провідних учених Великобританії, що досліджують епоху Стюартів і роль придворної маски в культурній та політичній системі Англії цього періоду. Виявлено різні підходи дослідників до жанру маски: від її сприйняття як схематичної, стереотипної та негнучкої форми до надмірно політизованої і позбавленої естетичного аспекту форми. Встановлено, що маски були культовим символом епохи Стюартів і частиною політичної культури Англії. Завдяки впливу масок на політичне та культурне життя Англії в першій половині XVII ст. Лондон перетворюється на світовий космополітичний центр. Визначено, що маска є посередником між монархом і його придворними і виконує допоміжні функції, спрямовані на утримання влади Стюартів. Розкрито, що маски ретранслювали атмосферу консенсусу і довіри, сублимували конфлікт в естетичну згоду та демонстрували сильні сторони королівської влади Стюартів.

Ключові слова: *придворна маска, династія Стюартів, політична культура, центр впливу, авторитет англійського короля.*

А. В. Соколова, кандидат педагогических наук, старший преподаватель, кафедра теоретической и прикладной культурологии, Одесская национальная музыкальная академия имени А. В. Неждановой, г. Одесса

ПРИДВОРНАЯ МАСКА КАК ЧАСТЬ ПОЛИТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ АНГЛИИ ПЕРИОДА ПРАВЛЕНИЯ ДИНАСТИИ СТЮАРТОВ

Изучены и проанализированы труды ведущих ученых Великобритании, занимающихся исследованием эпохи Стюартов и роли придворной маски в культурной и политической системе Англии этого периода. Выявлены различные подходы исследователей к жанру маски: от восприятия ее как схематически стереотипной и негибкой до излишне политизированной и лишенной эстетического аспекта формы. Установлено, что маски являлись культовым символом эпохи Стюартов и частью политической культуры Англии. Благодаря влиянию масок на политическую и культурную жизнь

Англи в первой половине XVII в. Лондон превращается в мировой космополитический центр. Определено, что маска оказывается посредником между монархом и его придворными и выполняет функции, направленные на удержание власти Стюартов. Раскрыто, что маски ретранслировали атмосферу консенсуса и доверия, сублимировали конфликт в эстетическое согласие и демонстрировали сильные стороны королевской власти Стюартов.

Ключевые слова: придворная маска, династия Стюартов, политическая культура, центр влияния, авторитет английского короля.

A. V. Sokolova, PhD (Candidate of Pedagogical Sciences), Senior Lecturer, Department of Theoretical and Applied Cultural Studies, Odesa National A. V. Nezhdanova Academy of Music, Odesa

COURT MASQUE AS A PART OF THE POLITICAL CULTURE OF ENGLAND IN THE REIGN OF THE STUART HOUSE

The aim of this paper is to determine the place and role of the court Masque of the Kings of the house of Stuart era in the political life of England in the first half of the 17th century, as well as to identify the level of influence of the court Masque on the values and priorities of the royal court, as well as the effect on strengthening the authority of the monarch.

Research methodology. Twelve publications by leading English scholars on this subject were considered, including archival data and historical choirs. The materials of the specific literature were studied using logical, historical, chronological, problem-chronological and historical-retrospective methods.

Results. The Court Masque became a model of the Renaissance culture, in which politics, aesthetics, culture, and history closely interacted.

Masques were designed to emphasize the harmony, unity, and consolidation of English society. Thanks to the huge influence of the Masques on the political and cultural life of England, the Palace of Whitehall gradually turned into a world center of influence. Masques become a cult example of the Stuart era. The Court Masque becomes an intermediary between the crown and the court, a channel of communication between the monarch and his elites, performing auxiliary functions in maintaining the power of the Stuarts. Masques strengthened the authority of the King of England in the political arena and asserted his right to national leadership. The Masques sublimated the conflict into aesthetic harmony and submission to the will of the monarch, demonstrating the strengths of the royal Stuart house.

Novelty. An attempt is made to analyze the works of leading researchers of the Renaissance, in order to identify the influence of the court Masque on the political culture of England.

The practical significance. The key results of this research can be used in lecture materials, practical classes and seminars on the history of foreign culture.

Keywords: *court Masque, the Stuart House, political culture, center of influence, authority of the English King.*

Актуальність. Поява жанру придворної маски — знакове явище культурного життя Англії першої половини XVII ст. періоду правління Стюартів. Фактична відсутність досліджень за жанровими і структурними особливостями, функціонуванням маски в культурній та політичній системі Англії, закономірностями її розвитку визначає актуальність цієї теми у світі.

Постановка проблеми. Лише у XX ст. жанр маски стає об'єктом пильної уваги багатьох учених. Маска була однією найвідкритішою політичною культурною формою династії Стюартів. Однак на кілька століть цей жанр не тільки втрачає свої позиції, «випадає» із загального культурно-історичного процесу, а і є однією з найбільше невивчених «плям» в історії світової культури.

Придворна маска є політичним дзеркалом історичного періоду правління Стюартів. Вона була покликана «приносити захоплення та безсумнівну користь» (Sharp, 1907). Такий підхід найґрунтовніше розглянув засновник фольклорного Відродження в Англії С. Шарп.

Спочатку жанр масок існував у рамках формалістичних координат, структурна цілісність яких на перший план висувала символіку маски і належність її до аристократичних еліт.

Однак пізніше значна частина коментарів дослідників Великобританії стала набувати однобокості, представляючи маски як жанр, призначений виключно для вихваляння монархічної влади.

У працях таких дослідників, як Дж. Голдберг, Сесіль Шарп, жанр маски постає як схематично повторювана, політизована, стереотипна і негнучка форма. Так, Джонатан Голдберг надає блискучий літературний аналіз масок, водночас дотримуючи однобокої точки зору, пов'язаної із зайвою політизованістю і відсутністю естетичних аспектів цього жанру.

Сесіль Шарп відтворює історичне середовище епохи Стюартів і ролі маски в ньому, однак не приділяє увагу естетичним якостям, якими цей жанр безсумнівно володів. Маски були набагато функціональнішими і змістовнішими, ніж представлялися. Маски — це сукупність безлічі подій, де король був центром цих подій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблеми вивчення жанру масок зверталися багато видатних дослідників історії та мистецтвознавства Великобританії та світу, таких як Сесіль Шарп, Стівен Оргель, Френсіс Бекон, Джонатан Голдберг, Мартін Батлер, Барбара Левальські, Лорен Шохет, Девід Норбрук, Френсіс Бекон Скотт, Девід Ліндлі.

Придворна англійська маска часів правління королівської династії Стюартів в контексті політичної культури Англії найповніше розглядається в роботах Стівена Оргела «Ілюзія влади: політичний театр в

англійському Ренесансі», Девіда Норбрук «Поезія та політика в період англійського Відродження», Девіда Ліндлі «Придворна Маска», а також у монументальній праці Мартіна Батлера «Придворна маска часу Стюартів і політична культура». Поряд з літературною, хореографічною і естетичною важливістю цього жанру, визнано, що жанр придворної маски був частиною політичного життя Англії XVII ст., водночас художники, поети, лібретисти і хореографи, по суті своїй, не перебували на службі в короля і трактували зміст масок вільно, однак не виходячи за установлені рамки. До появи означених вище праць маски розглядалися як легковажні і дорогі розваги. М. Батлер докладно розглядає політичні функції маски як жанру, аналізує їхні структурні і жанрові особливості, виявляє політичні устремління королівської династії Стюартів у період політичної нестабільності країни.

Мета статті — проаналізувати літературу з досліджуваної проблеми, визначити місце і роль придворної маски епохи Стюартів у політичному житті Англії першої половини XVII ст., а також виявити рівень впливу придворної маски на цінності і пріоритети королівського двору, а також на зміцнення авторитету монарха.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом декількох століть маски розглядалися як парадигматичні тексти епохи Відродження, які надають інформацію про домінуючі культурні і політичні відносини свого часу.

У 1960–1970-х рр. Великобританія вдруге здобула маски для сучасної науки завдяки науковим працям Стівена Оргела «Маски часу Якова I» (Orgel, 1967) і «Глюзія влади» (Orgel, 1992).

У цих роботах С. Оргел розглядає жанр маски як ключові тексти епохи Відродження (літературні, музичні, хореографічні) на службі в королівського двору. Маска, у розумінні науковця, покликана продемонструвати мудрого короля, який спостерігає за своїми підданими, тобто «центром уявлення стають не самі розваги, а монарх». Спостерігаючи за тим, що відбувається на сцені, монарх фокусує на собі увагу підданих, а маска перетворюється на канал соціального обміну. У певному сенсі, «те, за чим спостерігав благородний глядач, зрештою, ставало ним самим» (Orgel, 1967, р. 87).

С. Оргел уважав, що жанр придворної маски відповідає парадигмі, яка представляє сьогодення не стільки як час, наповнений подіями, скільки як змістовний простір. Карнавал, в'язниця, побут аристократів, політичні інтриги — ці просторові метафори переорієнтують глядачів від послідовності подій до змісту цих подій, у результаті чого починає формуватися індивідуальна і колективна ідентичність (Orgel, 1992).

С. Оргел стверджував, що поети, які вигадують тексти, у яких головна роль віддана королю, «висловлювали волю Короля і перетворювалися в

дзеркало його розуму». Якщо така концепція зазнавала краху, зміст масок трансформувалася у звичайні вульгарні лестощі (Orgel, 1967, p. 98).

Структуровано маски підпорядковувалися фігурі короля, його інтелекту і світогляду. На цьому наголошувалося розташуванням сцени і глядацької зали, яке, на погляд дослідника, мало вирішальне значення, оскільки визначало ставлення до влади, а моменти дислокації основних дійових осіб були закріплені в текстах масок. Король, який посідав центральне місце в залі для глядачів, уважався домінуючою фігурою. Він один бачив дію такою, якою вона повинна бути (Sharp, 1907).

Монархоцентричний погляд на жанр маски переважав з моменту публікації робіт Стівена Оргела в другій половині ХХ ст. Однак пізніше багато вчених заперечували «монархоцентричність» масок, а пізніше з обережністю поставилися і до твердження про абсолютне єднання мистецтва і монархії. Така позиція почала відкрито піддаватися сумніву (Orgel, 1992).

Маска стала розглядатися не тільки як жанр, за допомогою якого король самостверджувався, але і як форма, за допомогою якої виражалася альтернативна точка зору або реалізовувалися виключно розважальні функції.

Як доказ цього твердження часто наводиться погляд на жанр масок англійського філософа, історика, політика, засновника емпіризму і англійського матеріалізму Френсіса Бекона, який заперечував цінність придворних масок, порівнював їх значимість з дитячими іграшками, убачаючи в них протиріччя, характерні для культури раннього королівського двору Стюартів (Васон, 2006, pp. 1–8; Scott, 1908).

Його позиція суперечить свідченням його особистої причетності до жанру масок. Так, сам Ф. Бекон написав текст для масок для представлення графа Ессекса, а в 1614 р. витратив 2000 фунтів стерлінгів на постановку «Маски квітів», що стало весільним подарунком для графа Сомерсета (Васон, 2006, pp. 1–8; Scott, 1908, pp. 82–91).

У деяких текстах масок знаходимо критичні зауваження, що міркують не тільки про чесноти можновладців, а й про їхні недоліки. Такі тексти зазвичай розцінювали як поодинокі і, отже, їх не брали до уваги. Єдиним істотним винятком стала маска Джона Мільтона «Comus», представлена 29 вересня 1634 р. в замку Ладлоу в Шропширі в графа Бріджуотера.

Дж. Мільтон написав текст на честь графа за пропозицією композитора Генрі Лоуса, який створив музику і зіграв роль у першому спектаклі (Lewalski, 2002). Троє дітей графа виконували головні ролі, а граф і графиня з'являлися у фінальній сцені. Сам Дж. Мільтон називав свій твір «Маска», хоча пізніше дослідники визнавали, що «Comus» — це

радше маска-протиставлення, де особистий героїзм, цнотливість і чеснота різко контрастують із ввічливістю і націленістю на розвагу, характерною для придворної маски (Lewalski, 2002)].

Фактично «Comus» — перша драматургія Дж. Мільтона в жанрі, ідентичному масці, пронизаному темою конфлікту добра і зла.

Однак дослідник Б. Левальські розглядала текст Маски «Comus» як текст, узгоджений з певним ідеологічним спрямуванням у рамках «культурної війни» з іншим спрямуванням, що згодом призвели до конфлікту наступного десятиліття (Lewalski, 2002, р. 296). Б. Левальські вважала, що «Comus» Дж. Мілтона можна сприймати як його зобов'язання реформувати придворний жанр масок для реалізації «досить радикального політичного порядку денного» (Lewalski, 2002, р. 305).

Дослідник Б. Левальські не пояснює причину необхідності реформування жанру, який і так відображав протилежні політичні погляди.

Історія придворної маски часів короля Якова I, Анни Датської, їхніх дітей і чоловіків-лідерів свідчить, що попри незмінний панегірик королівської влади, наявний у кожній масці, можна було почути й інші голоси, що відрізнялися від основних. Маски часто використовувалися для вираження опозиційних поглядів, існуючих в королівському дворі, які іноді висловлювали і члени сім'ї Якова I.

На відміну від інших сфер суспільного життя, «маски були привілейованим простором, де могли розвиватися нові види жіночих ролей» (Shohet, 2011, р. 130). Маски королев були символічно складними, розкривали «постійну напруженість між жінками, що бажають самоствердитися, і чоловіками, які хотіли контролю» (Shohet, 2011, р. 131).

Так, королева Анна Датська створила прецедент появи іншого контексту маски, який підкреслював пріоритет жінки-королеви і її значущості як дружини монарха і матері королівських дітей.

Водночас принц Генрі, а пізніше і принц Чарльз, використовували маску для протиставлення пацифістської політики короля, а успіх Ф. Бекінгема, як королівського фаворита, також пов'язувався з його вмільою експлуатацією масок. Стюарти ніколи не мали особистого абсолютизму, який приписують їм деякі літературні критики. Хоча королівський двір Уайтхолл був більше централізованим, ніж королівські двори Європи, королівська влада в Англії уважалась слабкою у фінансовому аспекті, але адміністративно залежала від місцевих еліт.

На відміну від Версаля, Уайтхолл (основна резиденція англійських королів у Лондоні з 1530 по 1698 рік), був не стільки місцем абсолютної політичної гегемонії, скільки головною точкою дотику конкуруючих, але взаємодоповнюючих соціальних груп, чия співпраця, взаємодія і взаємне невдоволення були необхідні монарху для управління ними.

Король не просто панував, але правив за допомогою постійних переговорів. Консенсус і конфлікт посідали центральне місце в політичній системі Англії.

Яків I в роки раннього правління за допомогою масок намагався «знайти зв'язну ідеологію» (Lindley, 1984, pp. 92–110), враховуючи факт розрізненості народів, що населяють півострів. Яків I також схвалював одночасне існування масок і антимасок в поданні. Дії антимаски відповідали принципу «подвійності», вони підвищували авторитет Короля.

У пізніші роки правління Якова I маски утверджували мирну зовнішню політику, схвалену королем, але викликали дедалі суперечливішу реакцію серед придворних. Таким чином, маски в певний період стали причиною «посилення протиріч в королівському дворі, в результаті чого формувалось хибне уявлення про Якова I як про жорсткого, негнучкого в політиці, нетерпимого до чужої думки» (Norbrook, 2002, p. 174).

У реальності «придворна культура не просто проголошувала королівську волю, а й була покликана нести мир у політичні еліти країни» (Shohet, 2011, p. 108). Найважливішим аспектом масок, як частини політичної культури королівського двору Стюартів, уважалось їхнє фокусування не тільки на внутрішніх, а й на зовнішньополітичних проблемах.

Театралізовані вистави масок стають гарною можливістю для офіційних представників іноземних держав — надзвичайних або постійних послів, тимчасово присутніх в Уайтхоллі, відвідати привілейовані збори для обраних.

Слід зазначити, що Яків I унікав прямого запрошення високопоставлених осіб, які офіційно представляли чужі держави, щоб не проявляти зайву прихильність стосовно окремих держав, тобто, висловлюючись сучасною мовою, був політкоректним. Однак сама присутність дипломатів на спектаклях масок підкреслювало значимість тієї чи іншої маски, тієї чи іншої події (Goldberg, 1989).

Глядачі ходили на маски не тільки заради задоволення послухати поезію та іронічні, дотепні діалоги, побачити на власні очі талановиту хореографію, сценічні ефекти, розкішні декорації. Для аристократії сам факт запрошення в маски ставав можливістю не тільки отримати насолоду від мистецтва, а й ознакою «статусного показника» належності до елітного співтовариства. Усі піддані Короля, котрі брали участь у спектаклях масок, так чи інакше ототожнювали себе з королівським двором.

Змістивши акцент з короля на інших, активніших членів королівської сім'ї й аристократичної знаті, ми маємо можливість вийти за межі розуміння маски як частини політичної культури династії Стюартів та

інтерпретувати зміст маски як делікатний процес переговорів, пошук компромісу, рішення кар'єрних питань.

«Для поколінь критиків відверта заполітизованість масок іноді компенсувалася лірикою і комедією, компромісною стосовно історії і фатальною для об'єктивного сприйняття», — зазначав М. Батлер (Butler, 2008, р. 374).

Висновки. Придворна маска стала зразком культури епохи Ренесансу, у якій тісно переплітаються політика, естетика, культура та історія. Маски були покликані підкреслювати гармонію, єдність і консолідацію суспільства Британії.

Маски, з їхньою показною розкішшю, принесли в Англію символічну мову сучасного європейського королівства, рекламували культурну столицю, проголошуючи гідність держави Англії і демонструючи престиж королівської династії всьому світу.

Завдяки величезному впливу масок на політичне та культурне життя Англії Уайтхолл поступово перетворюється на світовий центр впливу, еквівалентний Парижу і Відню.

Маски стають кульговим прикладом епохи Стюартів. Їх часто використовують як приклад еталонного зразка літератури епохи Відродження.

Кожна маска унікальна, як серія знімків, зроблених через певні проміжки часу, їхній зміст розкриває широту королівських поглядів і ступінь королівської компетентності.

Зміст масок залежав від того, чи було подання приурочено до дати пам'яті святого або святкування якої-небудь події.

Маска стає посередником між короною і придворними, каналом зв'язку між монархом та його елітами, виконуючи допоміжні функції в підтримці влади Стюарта.

Присутність короля неминуче політизувала маски. Маски зміцнювали авторитет англійського Короля на політичній арені, утверджували його права на національне лідерство, наділяли його політичною легітимністю.

Кошти і час, витрачені на приготування масок, гарантували культурну значимість події. Маски сублимували конфлікт в естетичну згоду та підпорядкування волі монарха. Придворна культура ставала торжеством королівського престижу.

Королівські подружжя і діти відіграли важливу роль у концепції і виконанні масок так само, як і впливові придворні королівського двору.

Тексти масок ретранслювали дебати про політику, ідеологію, цінності та імперативи королівської влади, водночас створюючи атмосферу консенсусу і довіри.

Маски однозначно продемонстрували сильні сторони королівської династії Стюартів у той період, коли королівська влада була центром політичного життя Англії.

Результати дослідження можуть бути використані в матеріалах лекцій, практичних занять та семінарах з історії зарубіжної культури.

Перспективи подальших досліджень перебувають у площині аналізу текстів масок, що містять хореографічні, музичні та театральні номери.

Список посилань

- Bacon, F. (2006). *Of Masques and Triumphs*. Whitefish, USA: Kessinger Publishing, LLC.
- Bevington, D. & Holbrook, P. (1999). *The Politics of the Stuart Court Masque*. Cambridge, GB: Cambridge University Press.
- Butler, M. (2008). *The Stuart Court Masque and Political Culture*. Cambridge, GB: Cambridge University Press.
- Goldberg, J. (1989). *James I and the Politics of Literature. Jonson, Shakespeare, Donne, and their Contemporaries*. Redwood City, California, USA: Stanford University Press.
- Lewalski, B. K. (2002). *The Life of John Milton: A Critical Biography*. Oxford: Wiley-Blackwell Press.
- Lindley, D. (1984). *The Court Masque*. Manchester: Manchester University Press.
- Norbrook, D. (2002). *Poetry and Politics in the English Renaissance*. Oxford: Oxford University Press.
- Orgel, S. (1967). *The Johnsonian Masque*. Cambridge, USA: Harvard University Press.
- Orgel, S. (1992). *Illusion of Power Hardcover*. Oakland, USA: University of California Press.
- Scott, M. (1908). *The Essays of Francis Bacon*. New York: Charles Scribner's Sons.
- Sharp, C. J. (1907). *Morris Dance Tunes*. London: Novello & Co; Private Edition.
- Shohet, L. (2011). *Reading Masques: The English Masque and Public Culture in the Seventeenth Century*. Oxford: Oxford University Press.

References

- Bacon, F. (2006). *Of Masques and Triumphs*. Whitefish, USA: Kessinger Publishing, LLC. [in English].
- Bevington, D. & Holbrook, P. (1999). *The Politics of the Stuart Court Masque*. Cambridge, GB: Cambridge University Press. [in English].
- Butler, M. (2008). *The Stuart Court Masque and Political Culture*. Cambridge, GB: Cambridge University Press. [in English].
- Goldberg, J. (1989). *James I and the Politics of Literature. Jonson, Shakespeare, Donne, and their Contemporaries*. Redwood City, California, USA: Stanford University Press. [in English].
- Lewalski, B. K. (2002). *The Life of John Milton: A Critical Biography*. Oxford: Wiley-Blackwell Press. [in English].

-
- Lindley, D. (1984). *The Court Masque*. Manchester: Manchester University Press. [in English].
- Norbrook, D. (2002). *Poetry and Politics in the English Renaissance*. Oxford: Oxford University Press. [in English].
- Orgel, S. (1967). *The Johnsonian Masque*. Cambridge, USA: Harvard University Press. [in English].
- Orgel, S. (1992). *Illusion of Power Hardcover*. Oakland, USA: University of California Press. [in English].
- Scott, M. (1908). *The Essays of Francis Bacon*. New York: Charles Scribner's Sons. [in English].
- Sharp, C. J. (1907). *Morris Dance Tunes*. London: Novello & Co; Private Edition. [in English].
- Shohet, L. (2011). *Reading Masques: The English Masque and Public Culture in the Seventeenth Century*. Oxford: Oxford University Press. [in English].

Надійшла до редколегії 3.02.2020 р.